

Marja Järvelä ja Markku Wilenius (1996): *Ilmastoriski ja ympäristöpolitiikka*. Gaudeamus, Helsinki. 254 s.

Gaudeamus har under de senaste åren på ett berömligt sätt systematiskt gett ut böcker i den i övrigt i Finland rätt unga traditionen av samhällsvetenskaplig miljöforskning. Böckerna har marknadsförts väl, de har varit prisvärda och de har lämpat sig väl som läroböcker inom universitetsundervisningen. På detta sätt har forskarna och förlaget också nått en bredare publik än enbart forskarkåren, och därför gjort de eventuella lösningsmodeller som finns att tillgå och den samhällsliga bas som dagens allvarliga miljöproblem baserar sig på mera allmänt kända. De flesta av verken har varit antologier som berett möjligheten för flera unga forskare att få sin röst hörd, någonting som i sig inte är en självklarhet i den hårda konkurrensen i dagens forskarvärld.

Den senaste i raden av *Gaudeamus* serie om miljöpolitiska frågor är Marja Järveläs och Markku Wilenius' bok *Ilmastoriski ja ympäristöpolitiikka*, klimatrisk och miljöpolitik. För mig förefaller det mest intressanta i boken vara den empiriska delen, att få en närmare inblick i hur den miljöpolitiska eliten tänker och agerar inför dagens miljöhot. Därför inriktar jag min bedömning mera på den empiriska analysen än på de teoretiska analyserna, dvs på vad studien behandlar, hur den är genomförd och på vissa av de centrala frågorna som besvaras med den.

Boken utgör ett delarbete i ett större forskningsprojekt, SILMU-projektet, i vilket olika aspekter på klimatförändringen undersöks. Projektet har varit ett tvärvetenskapligt försök att förstå och att lära oss att behärska de fysiska, men såsom även denna undersökning syftar på, även de samhällsliga processer som står bakom ett av de allvarligaste miljöhoten världen står inför, klimatförändringen.

Den samhällsvetenskapliga delen av projektet har hittills varit sociologiskt orienterad: forskarna som har varit inblandade i projektet har velat förstå individernas beteende i frågor som berör allvarliga miljöproblem för att kunna säga någonting av samhällets beteende i helhet inför dessa stora problem. Författarna hävdar dock att denna studie snarare är samhällspolitiskt orien-

terad än sociologiskt. Boken kan anses vara en första delrapport i en serie av studier som ser på frågeställningarna ur olika synvinklar. De två återstående delarna är en studie av allmänhetens attityder inför klimatförändringen och miljöriskerna samt en studie av miljöpåverkarnas beteendemodeller sedda ur ett samhällspolitiskt perspektiv. Det praktiska skrivarbetet i denna delstudie har författarna delat sinsemellan kapitelvis, utöver en gemensam avslutning, men detta syns endast i ringa utsträckning i slutprodukten.

Boken utgör i sig redan en intressant inblick i en värld som sällan beskådats tidigare: de centrala miljöpåverkarnas värderingar, preferenser och åsikter om miljöproblem i allmänhet och klimatförändringen i synnerhet. Bokens titel, klimatrisk och miljöpolitik, lovar dock någonting mera än detta: den ger en bild av en djupare analys av de processer som står bakom de politiska beslut som klimatförändringen ger upphov till. Detta är kanske snarare någonting som mera behandlas av författarna i framtiden.

Det empiriska materialet utgörs av löst strukturerade intervjuer med vissa ledande inslag av 41 personer som på sätt eller annat är med om att bestämma om miljöfrågor i stora företag (enligt författarnas terminologi den ekonomiskt-tekniska eliten, 9 personer), offentliga institutioner: riksdagens miljöutskottets medlemmar (den politiska eliten, 7), statliga och kommunala myndigheter (riskexperteliten, 7), forskare och miljöredaktörer (kultureliten, 8) eller miljörelseaktivisterna och konstnärer (medborgareliten, 10). Noggrannare detaljer får läsaren inte veta om de utvalda. Däremot använder författarna ibland i sin analys också mindre kategorier än ovan. Hur många kommunala riskkännare finns det t.ex. i materialet för att författarna kunde dra slutsatser av kommunernas förmåga att behandla miljöproblem i allmänhet (s. 135; 243). I denna nivå/kapacitet diskussion blir slutsatserna paradoxala men antagligen sanna: Lokala påverkare anses få mest (för miljön) nyttigt gjort, medan den globala sfären anses vara den viktigaste arenan, »think globally – act locally» i praktiken?

Centrala temata eller frågor i intervjuerna var respondenternas värderingar och val i ekonomiska frågor och livsstilsfrågor, förhållandet mellan tillväxt och miljöskydd, framtidsvisioner, syn på miljöhot i allmänhet, klimatförändringen och övriga globala miljöhot samt frågan om vad en bra livsmiljö egentligen är.

Rapporten är uppbyggd med en kort teoretisk diskussion i början som senare fylls ut an efter som den empiriska behandlingen framskrider. För läsaren ter sig detta något förbryllande – på sina ställen kan det vara rent av svårt att skilja mellan de intervjuades åsikter från författarnas teoretiska analyser eller rent av normativa åsikter. Ibland ställde jag mig frågan ifall respondenterna också känner igen tolkningarna av sina åsikter? Intervjuerna analyseras av författarna i sin helhet och de löst strukturerade frågorna ger endast i enstaka fall strukturen för den empiriska analysen. Detta

kan enligt min tolkning också minska på överensstämmelsen mellan tolkning och åsikt.

Den centrala frågeställningen i boken har med ovan beskrivna gruppindelning att göra. Grundhypotesen är att olika typer av elitgrupper har olika värderingar, åsikter och tolkningar som återspeglar sig i olika mål och medel. Wilenius och Järvelä målar upp en i grunden dikotom modell: miljöpolitiken styrs antingen med hjälp av en typ av politisk rationalism eller med hjälp av en typ av teknisk rationalism. Den första viktiga skiljelinjen mellan dessa grupper blir enligt författarna olikheter i tolkningen av verkligheten där den tekniska rationalismen talar för vetenskapens betydelse och den politiska rationalismen för en blandning av kunskap/vetenskap, traditioner och myter. Även värderingarna skiljer sig sålunda att den tekniska rationalismen förespråkar en ekonomisk syn medan den politiska rationalismen åter talar för en ekologisk syn. Detta avspeglas i valet av metoder för att uppnå den gemensamma målsättningen, en bättre miljö: den tekniska rationalismen talar för expertis och teknologi som lösningsmodeller, den politiska rationalismen för förändringar i livsstilen.

Mot denna dikotomi ställs motantagandet att det finns en gemensam åsikt, ett allmänt intresse, och en gemensam handlingslinje. Detta antagande anses speciellt viktigt för vissa av de utvalda diskussionsteman. I övrigt vill författarna även diskutera förändringen i hotbilden, miljöproblemens globalisering, och hur den påverkar svararnas bedömningar.

För att se dessa skillnader utför författarna en kvalitativ analys av intervjuerna och kommer till att man med lätthet kan hitta en ledande, till och med i en viss utsträckning gemensam, diskurs i materialet. Denna diskurs följer en form av ekonomisk ideologi och därmed den tekniska rationalismens logik som författarna beskrev i sin grundmodell. De främsta förespråkarna för denna modell kan hittas bland den tekniska och politiska eliten. Inte helt oväntat kunde författarna se tydliga spår av en motdiskurs, en ekologisk ideologisk sådan, men dock i en något mera begränsad utsträckning än vad grundantagandet förutsatte. Motdiskursen artikuleras främst av medborgarelliten samt även av spridda individer ur de övriga grupperna (med undantag av den ekonomiskt-tekniska eliten). Konflikten mellan grupperna uppenbarade sig visserligen först på ett högre plan än vad modellen/hypotesen förutsatte: tolkningen av verkligheten var rätt lika för båda grupperna. Vi står inför stora globala miljöproblem nu och i framtiden. Den enda skillnaden på denna punkt var att den tekniskt rationella gruppen ansåg att sakerna är bättre i Finland än vad den politiskt rationella gruppen ansåg. Skillnaderna på de övriga planen, värderingar och medel, var klart större.

Ett centralt problem för intervjuundersökningar är naturligtvis datat. Det handlar om kvalitativ data, utslutande. Ändå har författarna på sina ställen försökt kvantifiera respondenternas åsikter, dock utan att gå

hela vägen ut. Dessa försök ger läsaren i handen vaga uttryck av typen »största delen» eller »de flesta» utan att berätta egentligen i vilken utsträckning t.ex. gemensamma värden är utbredda bland de intervjuade. Ett annat exempel på denna problematik utgör figuren på sidan 49: Jag som läsare är också intresserad av hur många har nämnt de olika risktyperna. Problematiken återspeglas även i analysen enligt de olika grupperna: på en del ställen behandlas alla under en och samma täckmantel – påverkarna – på andra ställen igen som delar ur de specifika grupper de representerar. Det senare alternativet kunde ha använts oftare.

För att uppnå en större läsbarhet i den i allmänhet trevliga läsoplevelsen kunde små knep ha varit på sin plats. En detalj som åtminstone jag fäste mig vid och som irriterade mig genom hela boken var det sätt som författarna identifierade sina respondenter. Att T4D2 citeras ger läsaren mycket lite och för att komma ihåg eller kontrollera vad T står för och vad D2 var för en fråga så hamnar läsaren att bläddra både fram och bak i texten. Detta är ett problem i synnerhet när intervjuerna inte återges i den ordning som frågorna ställdes utan enligt en viss teoretisk referensram författarna följer. Ett allmänt använt och bättre sätt skulle ha varit att ange under citatet t.ex. *Industrin, man 39 år, om näringarna och miljön*. Ifall denna lilla grupp faktiskt vill vara anonym kan antagligen också ifrågasättas: de är, om inte *alla* så åtminstone *de flesta*, redan nu mycket framme i offentligheten, men kanske man vinner mera ärlighet i svaren på detta sätt.

En tredje liten men i viss mån irriterande detalj har med figurerna att göra (i synnerhet ss. 38 och 56). De är svåra att tolka och saknar, åtminstone enligt min bedömning, klarhet i relationerna mellan de olika komponenter. Texten ger, som tur, en klarare bild av dessa centrala relationer. Litteraturlistan är åtminstone i ett fall bristfällig, men det kan ju hända att hänvisningen som jag var speciellt intresserad av (Suomen raportti ... 1995, hänvisad till på s. 80) är det enda misstaget.

Trots mina mera kritiska reflektioner över innehållsrika *detaljer* i boken ser jag ändå den som ett fräscht inslag i den pågående miljödebatten. Den är intressant, rätt väl strukturerad och väl skriven. Läsaren trivs bland sidorna, texten flyter bra. Det empiriska materialet är unikt och sättet att återge respondenternas åsikter via citat givande. Det blir intressant i framtiden att följa med hur projektet fortsätter. I synnerhet kan jag tänka mig att den kommande jämförbara undersökningen om allmänhetens attityder kommer att ge rätt mycket i utbyte när dess resultat jämförs med denna undersökning. Den klassiska frågan om styrelse för eller av folket, en av demokratins centrala frågeställningar, kan tänkas vara av stort intresse härvid. Hur mycket kommer eliten att skilja sig från allmänheten? På basen av den här undersökningen kunde man ju tänka sig att skillnaden är sist och slutligen förvånansvärt liten.